

MIGRÁCIA OBČANOV SLOVENSKA ZA PRÁCOU DO ZAHRANIČIA V KONTEXTE EUROPSKÝCH MIGRAČNÝCH TOKOV PRACOVNEJ SILY

Emília KRAJŇÁKOVÁ

Abstract

In the paper, we point out the topicality of the researched issue and also emphasize its interdisciplinary character. In short, we define the concept of migration from the perspective of individual scientific disciplines. In the second part of the paper we focus on the migration of Slovaks to work abroad. We are looking for the reasons for such a situation and the reasons for young Slovaks studying abroad to return to Slovakia after their studies. In the final part of the article we propose some solutions that the government should adopt in order to reverse the current dismal situation regarding migrant labor flows from Slovakia to abroad.

Abstrakt

V príspevku poukazujeme na aktuálnosť skúmanej problematiky a tiež zdôrazňujeme jej interdisciplinárny charakter. V krátkosti definujeme pojem migrácia z pohľadu jednotlivých vedných disciplín. V druhej časti príspevku sa zameriavame na migráciu Slovákov do zahraničia za prácou. Hľadáme príčiny takéhoto stavu a dôvody mladých Slovákov študujúcich v zahraničí nevracať sa po ukončení štúdií na Slovensko. V záverečnej časti článku navrhujeme niektoré opatrenia, ktoré by vláda mala prijať, aby zvrátila momentálnu neutešenú situáciu ohľadom migračných tokov pracovnej sily zo Slovenska do zahraničia.

Kľúčové slová:

migrácia, migračné toky, študenti, pracovná sila, migranti

JEL Klasifikácia: F22, J21, J23

Úvod

Migráciu môžeme definovať ako proces, v ktorom jednotlivci alebo celé väčšie alebo menšie skupiny ľudí z rôznych dôvodov opúšťajú svoje domovy. Vznikla v ďalekej minulosti, avšak v ostatných rokoch nadobudla nevídaný rozsah, zásadným spôsobom ovplyvňujúci svetový rozvoj. Je vyššia ako kedykoľvek predtým a naďalej prudko stúpa, čím sa stáva jednou z určujúcich globálnych otázok 21. storočia. Z jednej strany napomáha pracovnej migrácii a má ekonomickú a politickú podporu v krajinách, ktoré sú na nej závislé, pre vyspelé ekonomiky sveta je typické, že 5 – 20 percent ich pracovnej sily tvoria migranti. Avšak zo strany druhej, zapríčinila vznik nelegálnej migrácie, dôsledky ktorej sa negatívne prejavujú v rozličných regiónoch sveta, je hrozbou národnej bezpečnosti predovšetkým

európskych krajín už dnes.

Aj u nás na Slovensku v tomto ohľade je situácia alarmujúca z dôvodu, že domov sa v dohľadnej dobe plánuje vrátiť iba deväť percent pracujúcich v zahraničí a až 70 percent opýtaných sa chystá ostať za hranicami natrvalo. Budúcnosť na Slovensku si zároveň plánuje iba 23 percent našich študentov v zahraničí. Týchto ľudí nebude mať kto v našej krajine nahradiť. Hoci nezamestnanosť na Slovensku neustále klesá, v niektorých profesiách už dnes chýbajú tisíce pracovníkov. Navyše, Slovensko má najhoršie demografické vyhlídky v celej Európskej únii. Počet obyvateľov u nás môže podľa prognóz OSN i Eurostatu už v tomto storočí klesnúť pod štyri milióny. Slovensko bude mať zároveň podľa demografov jednu z najstarších európskych populácií. Je viac ako jasné, že takýto vývoj môže mať katastrofálny dosah na našu ekonomiku i

sociálny systém. Do akej miery, bude záležať najmä od dvoch faktorov: od vývoja pôrodnosti a od migrácie. Práve naša krajina totiž patrí medzi tie, ktoré každý rok opúšťajú tisíce ekonomických migrantov. Čerstvý prieskum Podnikateľskej aliancie Slovenska ukazuje, že počet našich občanov, ktorí odchádzajú za prácou alebo štúdiom do zahraničia, každý rok výrazne stúpa. Za hranicami ich už teraz pracuje viac ako 300-tisíc, ďalších zhruba 30-tisíc ich tam študuje. Podľa údajov zdravotných poisťovní odchádza v posledných rokoch do zahraničia takmer 30-tisíc mladých ľudí ročne.

Zahraničná, medzinárodná migrácia sa zároveň považuje za jednu z fundamentálnych civilizačných výziev 21. storočia, pretože má závažné ekonomické, sociálne, populačné, kultúrne, politické, bezpečnostné, environmentálne a iné dopady. Vo všeobecnosti ju však odborníci vnímajú ako prirodzený, zväčša pozitívny a z mnohých hľadísk užitočný fenomén (Divinský, 2007). Hoci bola migrácia súčasťou vývoja ľudských civilizácií odpradáva, v novodobých dejinách sa zintenzívnila v období od 17. storočia, čo súviselo s technologickým pokrokom a námornými objavmi. Európske krajiny získali nové kolónie a cielene podporovali usadzovanie svojich obyvateľov na nových teritóriách. Odhaduje sa, že približne od 17. storočia do druhej svetovej vojny sa v rámci medzinárodných migračných vln presunulo zhruba 65 miliónov ľudí z Európy do severnej a južnej Ameriky. Ďalších 17 miliónov ľudí odišlo do Afriky a Austrálie (Schroth, 2003).

Dve svetové vojny v 20. storočí tiež prispeli k zintenzívneniu medzinárodnej migrácie. Americký a Austrálsky kontinent ostali typicky prisťahovaleckými krajinami, kým Európa regiónom ako imigrácie, tak aj emigrácie. To do veľkej miery ovplyvnilo jej súčasný charakter. Európske štáty sú charakteristické vysokým podielom príslušníkov etnických a národnostných menšín, ale aj vysokým počtom imigrantov, ktorí vo väčšine prípadov prichádzali do jednotlivých krajín po druhej svetovej vojne. Týmto sa stala z Európy mozaika nespočetného množstva kultúr,

ktoré spolu žijú v rámci širšieho celku (Schroth, 2003).

Históriu Slovenska môžeme považovať za históriu migrácie. Zo Slovenska ľudia masovo emigrovali v 19. a 20. storočí do Ameriky a Kanady. Len v rokoch 1899 – 1913 sa zo slovenskej časti Uhorska vysťahovalo do USA a Kanady takmer pol milióna ľudí, čo predstavovalo cca 17 % populácie vtedajšieho územia Slovenska (Bielik 1980). Ďalšie tisíce emigrovali v období medzi dvoma svetovými vojnami.

Nové možnosti pre migráciu za prácou sa otvorili po roku 1989, aj keď pracovné trhy členských krajín Európskej únie ostali pre nás oficiálne zavreté až do roku 2004. Len veľmi obmedzený počet odborníkov, o ktorých bol v zahraničí záujem, dostali pracovné povolenie, no väčšina Slovákov pracovala v zahraničí pred rokom 2004 nelegálne. Typickým pre toto obdobie bol nielen brain-drain (únik mozgov), ale aj brain-in-drain (mozog v kanáli). Mladí slovenskí inžinieri boli ochotní pracovať či už v Nemecku alebo v Rakúsku za nízke mzdy a vykonávali nekvalifikované práce, o ktoré domáci nejavili záujem. "Hádzať mozog do kanála" sa vtedy finančne oplátilo. Prácu si mladí migranti zvyčajne hľadali sami, pričom profitovali tí, ktorí ovládali jazyk hostujúcej krajiny (Baláž et al 2004).

Pokiaľ ide o migráciu na Slovensko, počas dvadsať sedem rokov od vzniku Slovenskej republiky imigrácia cudzincov pozvoľna stúpala, spolu s postupným rozvojom a trendom sprísňovania imigračnej legislatívy i profesionalizáciou štátnej správy pri jej implementácii. Medzi rokom 1993 a vstupom Slovenska do Európskej únie v máji 2004 téma migrácie (alebo zahraničnej migrácie) prakticky nebola predmetom odbornej diskusie a záujmu médií či verejnosti. Odvtedy však postupne narastal záujem verejnosti i odborníkov o dianie v oblasti migrácie, čo bolo ovplyvnené rôznorodými faktormi (napríklad transpozícia právnych noriem EÚ, rozvoj občianskej spoločnosti zastupujúcej práva a záujmy

cudzincov, ako aj samotných komunít cudzincov a pod.). Aj vďaka podpore osobitného programu Európskej únie „Solidarita a riadenie migračných tokov“ a Európskemu fondu pre integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín (EIF) vzniklo počas posledných rokov množstvo zaujímavých programov a výskumov zameraných práve na oblasť migrácie a integrácie cudzincov v Slovenskej republike (Bargerová, 2016).

Skutočný „boom“ však uvedené témy začali zaznamenávať až posledných desiatich rokoch. V slovenských médiách, ale aj na sociálnych sieťach a v postojoch politikov, najmä od polovice 2015 roka, pojmy migrácia, migrant a utečenec rezonujú vo svetle prebiehajúcej humanitárnej (a utečeneckej) krízy na hraniciach a na území Európskej únie.

Teoretické východiská a metodológia

Pre pochopenie skúmanej problematiky je veľmi dôležité vyjasnenie samotných pojmov migrant a migrácia verejnosťou, ale aj odborníkmi zaoberajúcimi sa týmito otázkami.

Ako uvádza Korčeková „migrácia je odnepamäti prirodzenou súčasťou histórie ľudstva“ (Korčeková, 2009, s.11). Bade uvádza, že „Homo migrans“ existuje rovnako dlho ako „Homo sapiens“, pretože pohyb z miesta na miesto patrí k podmienkam ľudského bytia rovnako ako narodenie, choroba a smrť. Migrácie ako sociálne procesy, ak neberieme v úvahu úteky a nútené migrácie, sú odpoveďou na viac či menej komplexné ekonomické, ekologické, sociálne a kultúrne podmienky existencie človeka. Dejiny migrácií sú preto súčasťou všeobecných dejín a len na ich pozadí sa dajú pochopiť“ (Bade, 2005, s.7). Migrácia sa (Horáková, 2012, s.8) podľa smeru pohybu rozdeľuje na emigráciu (vystaňovanie) a imigráciu (prísťahovanie).

V teoretickej rovine záujem o pojem migrácia vyvolal nemecký geograf a kartograf Ernest Georg Ravenstein, ktorý v roku 1885 vystúpil pred Royal Statistical Society v Londýne s prejavom pod názvom „Zákony o migrácii“, v

ktorom predstavil tézy o zákonitostiach mobility britskej populácie opierajúc sa o štatistiku z roku 1881. Ravenstein vysvetlil migráciu ako proces, v ktorom skupiny ľudí sa premiestňujú v rámci určitých ekonomických a politických podmienok. Za rozhodujúcu príčinu odchodu zo svojho trvalého bydliska považoval zvýšenie svojho ekonomického statusu.

Ravenstein zaviedol nové pojmy pri bádani migrácie: pojem „miestni migranti“ znamená migrantov v rozsahu jedného regiónu (grófstva), „migranti s nevelkým rádiom pôsobnosti“ medzi prihraničnými regiónmi, ktorí boli najčastejšie zo všetkých kategórií, a, nakoniec, „migranti na veľké vzdialenosti“. Určuje subjekty medzinárodnej migrácie. Vychádzajúc z uskutočneného prieskumu, Ravenstein predstavil sedem modelov mobility človeka:

„Migranti cestujú len na krátke vzdialenosti (z vidieka do susedného mesta alebo z jednej do susednej krajiny“;

Proces pohľtenia ide od malých k veľkým mestám;

Proces disperzie má vlastnosti analogické procesu absorpcie;

Každá veľká migračná vlna vyvoláva kompenzačnú blížiacu sa vlnu;

Spravidla, migranti odchádzajú do veľkých priemyselných centier;

Vidiecke obyvateľstvo je viac závislé na mobilite ako mestské;

Skôr migrujú ženy ako muži“ (Ravenstein, 1972, s. 51-52).

Pojem migrácia má interpersonálny charakter. Zaoberajú sa ním geografovia, ktorí sledujú priestorové rozloženie emigrantov; sociológovia hlavne zaujíma vplyv migrácie na jednotlivca a spoločnosť; demografi skúmajú vplyv migrácie na rozvoj a štruktúru obyvateľstva; ekonómovia riešia dôsledky medzinárodnej migrácie na ekonomický rast a zamestnanosť ako pre krajiny pôvodu, tak aj pre cieľové krajiny. Etnológovia posudzujú obyčaje imigrantov, prichádzajúcich z iných kultúr a civilizácií, pedagógovia skúmajú podmienky, v ktorých deti osvojujú multikultúrny prístup vo vzdelávaní. Politológovia problematiku

migrácie dlho ignorovali a začali sa ňou zaoberať až v 30-ych rokoch 20. storočia. Migráciu mimo svojho záujmu nenechali ani psychológovia a etnografi. V tomto smere je známa publikácia (Treibel, 2006). Najrozsiahlejšie je problematika emigrácie rozpracovaná v kolektívnej monografii (Brettell, et al, 2000).

Právnicki analyzujú normatívno-legislatívne akty, regulujúce právny status emigrantov. Migráciu ako zastrešujúci a veľmi všeobecný právny pojem slovenský právny poriadok nedefinuje a prakticky nepoužíva. Rovnako slovenské zákony nedefinujú ani nepoužívajú termín migrant. Ako kľúčová kategória sa v cudzineckom práve používa pojem cudzinec, ktorý má ale úplne iný význam ako pojem migrant a jeho použitie v práve je čisto technického charakteru, nakoľko sa naň neviažu žiadne konkrétne práva či povinnosti. Cudzincom je podľa zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov v Slovenskej republike každá osoba, ktorá nie je štátnym občanom Slovenskej republiky.

Podobne ako vo svete, tak aj na Slovensku sa migrácia skúma z pohľadov rozličných vedeckých disciplín. K súčasným slovenským autorom systematicky bádajúcim problémy migrácie a migračnej politiky zaraďujeme sociológa M.Vašečku, geografa B.Divinského, etnologičku S. Letavajovu a Z. Bargerovu, ekonómov S. Vojtoviča a M. Tupú, ktorí skúmajú dopad migrácie na trh práce a politiku zamestnanosti.

Migráciu definujú najmä slovníky veľkých medzinárodných organizácií, ako je Organizácia spojených národov (OSN) a Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM), ktorá sa len nedávno stala osobitnou agentúrou OSN. Migračný Slovník IOM v globálnom zmysle definuje migráciu ako dianie, proces pohybu, sťahovania sa cez hranice štátov alebo vnútri štátu. Podľa IOM ide o populačný pohyb zahŕňajúci akékoľvek sťahovanie bez ohľadu na jeho dĺžku, zloženie alebo dôvody presunu. Pojem zahŕňa aj nedobrovoľné sťahovanie utečencov, presídlencov a ekonomických migrantov (IOM Glossary..., 2010). OSN pojmy

„ekonomická migrácia“ a „pracovná migrácia“ vníma ako rovnocenné. Ostatná má však širší zmysel a môže zahŕňať aj migráciu s cieľom zvýšiť si kvalitu života po sociálnej a ekonomickej stránke.

Ekonomická migrácia je charakteristickou črtou nových migračných vzorcov v Európe smerom z východu na západ. Vo vzrastajúcej miere sa už týka aj Slovenska, a to nielen vo forme emigrácie ako v minulosti, ale aj imigrácie (Filadelfiová a kol., 2010, s. 18). Prijímajúce krajiny zväčša ponúkajú migrantom výhodnejšie podmienky na prácu a život ako vysielajúce. Ekonóm Gary Becker, nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu za rok 1992, vypracoval teóriu „racionálnej voľby“ založenej na princípe, že ľudské správanie vždy vychádza z kalkulácie nákladov a prínosov. Podobne aj podľa tohto pohľadu migranti zvažujú plusy a mínusy a aj riziká spojené s migráciou. Moderné teoretické skúmania sa však zameriavajú nielen na dôvody emigrácie, ale aj na dôvody jej pokračovania, čiže na dôvody migranta zotrvať alebo vrátiť sa (Eurostat, 2000).

Jedným z najznámejších teoretických prístupov je tzv. „push“ a „pull“ model, ktorý skúma negatívne a pozitívne faktory ovplyvňujúce proces migrácie. Medzi všeobecné „pull“ faktory (čiže faktory, ktoré priťahujú), ako je dobrá ekonomická situácia prijímajúcej krajiny, patrí napríklad aj dopyt po zahraničnej pracovnej sile (nižšia motivácia domácej populácie pracovať v niektorých odvetviach či znížená miera jej mobility v rámci krajiny či regiónu), vysoká cena práce, vyššie mzdy než v krajine pôvodu, alebo spoločenské tolerovanie šedej ekonomiky. V ostatných rokoch sa k uvedeným dôvodom pridružuje tiež faktor demografický (starnutie domácej populácie), ktorého vplyv na imigráciu do krajín strednej Európy sa bude zvyšovať (Drbohlav, 2010, s. 137). Netreba samozrejme zabúdať ani na rozvoj a vyššiu dostupnosť osobnej prepravy ľudí a informačných technológií.

Medzi najznámejšie „push“ faktory (čiže faktory, ktoré vytláčajú či vypudzujú z krajiny) patria podmienky v krajinách pôvodu, ktoré „nútia“ ľudí

vycestovať do zahraničia za hľadáním nových príležitostí. Tu však treba podotknúť, že súčasné migračné a vízové politiky krajín predstavujú ťažko prekonateľné bariéry migrácie. Splnenie podmienok na vstup a pobyt je vo väčšine prijímajúcich krajín finančne nákladné (podmienené dostatkom finančných zdrojov na pobyt), podmienené bezúhonnou minulosťou žiadateľa, jeho dobrým zdravotným stavom či inými okolnosťami v prijímajúcej krajine (ako ich upravuje imigračné, cudzinecké právo).

Kritika „push a pull“ modelu spočíva v tom, že dostatočne nevysvetľuje regionálne rozdiely, napríklad prečo niektoré regióny distribuujú migrantov vo väčšom rozsahu a iné iba v menšom alebo vôbec nie, prečo v rámci regiónov niektorí ľudia migrujú a ostatní zostávajú. Jednotlivec alebo rodina k migrácii môžu byť motivovaní množstvom rozličných vnútorných faktorov alebo osobnými a rodinnými dôvodmi, ktoré môžu byť všeobecné, ekonomické, alebo čisto súkromné, psychologické, politické či environmentálne alebo ich kombinácia. Rovnako dĺžku pobytu v inej krajine si migrujúci určujú podľa vlastného rozhodnutia.

Podľa výskumu Eurostatu (2000) drvivá väčšina ľudí sa rozhoduje migrovať skôr z ekonomických dôvodov, avšak pri reálnom presťahovaní, výber krajiny určujú aj rodinné dôvody. Pre migrantov je nepochybne dôležitejšie, aby migračná politika podporovala zlúčenie rodiny, než aby kládla dôraz na ekonomickú migráciu. Čoraz väčší význam nadobúda teória, že v súčasnosti už má rozhodujúce slovo skôr rodina ako jednotliviec. Zároveň sa ukazuje, že čoraz reštriktívnejšie migračné politiky vo svete aj v Európskej únii neplnia svoju „funkciu“ a neodrádzajú všetkých, ktorí podmienky na získanie víz a pobytu nedokážu splniť. To má za následok zvyšovanie rizika nelegálnej migrácie (na strane jednotlivca aj krajín), korupcie, a zapájania prevádzačských gangov do procesu organizácie cesty a prechodu cez hranice.

Horáková vyčleňuje pojem pracovná migrácia za sústredujú predovšetkým na motiváciu migranta ako individuality. Následne môžeme definovať

pracovnú migráciu ako migráciu, ktorá vychádza zo zámeru migranta presťahovať sa do viac alebo menej vzdialeného trhu práce. Pracovná migrácia odráža využitie ekonomických príležitostí medzi regiónmi alebo medzi rôznymi krajinami. Na základe tejto definície delíme pracovnú migráciu na dva typy:

- 1) Interregionálna - porovnávanie podmienok, ktoré poskytuje domovská krajina ako jeden celok vo svojich regiónoch,
- 2) Internacionálna - porovnávanie podmienok, ktoré poskytuje domovská krajina oproti iným, bližším alebo vzdialenejším, krajinám, ktoré môžu predstavovať cieľovú krajinu pre migranta (Horáková, 2011, s. 14).

Medzi základné ľudské práva a všeobecne platné zásady patria okrem iného aj sloboda voľného pohybu medzi rôznymi krajinami ako aj právo na rovnaké zaobchádzanie. Vo väčšine krajín sú tieto práva a zásady dodržiavané, no existujú aj krajiny, kde sa platnosť týchto práv a zásad neplatí. Ukážkovým príkladom pre dodržiavanie týchto práv a zásad sú členské krajiny EÚ, pretože práve tieto práva a zásady tvoria základný a nosný pilier na ktorom je postavený spoločný trh v rámci únie. Ako uvádza (Mataninová, 2010, s. 14) tieto práva a zásady sú pravdepodobne najdôležitejšou súčasťou právnych predpisov Spoločenstva a základným prvkom európskeho občianstva. Vďaka právu na voľný pohyb pracovníkov majú ľudia žijúci v členských krajinách Európskej únie možnosť hľadať si prácu v iných členských krajinách EÚ a pracovať v nich aj bez pracovného povolenia, zdržiavať sa v týchto krajinách počas zamestnania a ostať v krajine aj po odchode zo zamestnania.

Ako uvádza Európska komisia „voľný pohyb pracovníkov patrí medzi základné princípy Európskej únie. Je zakotvený v článku 45 Zmluvy o fungovaní Európskej únie a ďalej rozvinutý v sekundárnej legislatíve a judikatúre Súdneho dvora. Občania EÚ majú právo:

- hľadať si zamestnanie v inom členskom štáte EÚ,
- pracovať v danom štáte bez pracovného povolenia,
- pobývať v ňom na tento účel,

stat' v ňom aj po ukončení zamestnania, na rovnaké zaobchádzanie ako štátni príslušníci danej krajiny, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, pracovné podmienky a všetky ďalšie sociálne a daňové výhody“ (<http://ec.europa.eu/>, 21.11.2012)

Čím je mobilita pracovných síl väčšia, tým výraznejším spôsobom prispieva k vysokej úrovni zamestnanosti, udržateľnému rovnomernému rastu krajiny a aj k hospodárskemu a sociálnemu rastu. Okrem vyššej zamestnanosti prispieva z dlhodobého hľadiska aj k efektívnejšiemu alokovaniu pracovných síl, čím dochádza k zvyšovaniu ekonomického potenciálu. Ako uvádzajú (Hanzelová, Kostolná, Kešelová, 2008, s 41) „migrácia za prácou do zahraničia tvorí jeden z komponentov celkových medzinárodných migračných pohybov, ktoré majú viacdimenzionálnu povahu. Objasniť podstatu a príčiny migrácie za prácou nie je jednoduché, aj keď sa vo všeobecnosti poukazuje, že možnosť získania lepšieho zamestnania a vyššej mzdy sú „hybnou silou“ a „motorom“ migračného konania ľudí“ .

Migrácia pracovnej sily Slovenska v kontexte migračných tokov Európy

Aký počet ľudí v ostatných rokoch odišlo zo Slovenska za prácou nevieme presne povedať. Sú nejaké odhady, ale presné čísla neexistujú. Nezná revolúcia v roku 1989 priniesla so sebou slobodu, ktorú mnohí naši spoluobčania využívajú aj takým spôsobom, že odchádzajú za prácou do zahraničia a nejedna sa len o nízko kvalifikovanú prácu. Sú medzi nimi aj pracovníci v kreatívnom priemysle, dizajnéri v tých najprestížnejších výrobných a bolo by na mieste, aby sa štát o tých ľuďoch zaujímal, hľadal možnosti prilákania ich späť domov.

Z výsledkov výberového zisťovania pracovných síl (VZPS) vyplýva, že v roku 2016 pracovalo v zahraničí asi 160-tisíc Slovákov a len cca 15% z nich má vysokoškolské vzdelanie. To znamená, že nedošlo k veľkému odlivu mozgov. Avšak

realita môže byť úplne odlišná. Pretože výberové zisťovanie pracovných síl dôraz kladie na krátkodobú migráciu čo znamená, že štatistika najlepšie zachytí napríklad slovenské opatrovateľky v Rakúsku či robotníčky na sezónnych prácach v Nemecku, ktoré zvyčajne majú stredoškolské vzdelanie. Nezahrnie však ľudí s vysokoškolským vzdelaním, ktorí si niekoľko rokov budujú kariéru v zahraničí. A nezahrnie ani Slovákov v Spojených štátoch amerických, Kanade, či Austrálii, lebo do týchto krajín sa nelietajú na dva či tri mesiace (Baláž, 2010).

Štatistika VZPS tiež nepokrýva 36-tisíc Slovákov študujúcich na zahraničných vysokých školách Informácie o Slovákoch žijúcich v zahraničí možno tiež získať zo samotných cieľových štátov, ktoré ich produkujú na základe matrik, sčítaní ľudu, výberových zisťovaní na hraniciach či z údajov z národných sociálnych poisťovní. Vychádzajúc z údajov z OECD a Eurostatu môžeme odhadnúť, že celkové počty Slovákov migrujúcich v rámci Európskej únie narástli v rokoch 2001 – 2013 takmer trikrát a keď k nim prirátame občanov SR žijúcich v USA a Kanade, dostávame konzervatívny odhad o 300-tisícoch ľuďoch, ktorí žijú mimo svojej krajiny a realistický môže byť aj odhad o 350-tisícoch (Baláž, 2010).

K rastu počtu Slovákov žijúcich v zahraničí prispievajú aj vysokoškolskí študenti, ktorých v roku 1998 študovalo v zahraničí len 3 040. V roku 2004 už počty študentov stúpili na 15-tisíc a v roku 2013 dokonca na 37-tisíc. V roku 2013 študovalo v zahraničí 15% všetkých slovenských študentov v dennom štúdiu, čo bola jedna z najvyšších mier emigrácie v celej Európe. Podľa aktuálnych štatistík OECD je Slovensko krajinou s druhým najvyšším podielom vysokoškolákov študujúcich v zahraničí. Zo 100 mladých Slovákov odchádza študovať za hranice 18. Poukázal na to Klub 500, ktorý tvrdí, že prehlbujúci sa masívny odlev študentov zo Slovenska je alarmujúci. Kým v roku 2010 študovalo v zahraničí 12,81 percenta študentov, v roku 2017 ich bolo 18,27 percent. S týmto

údajom figurujeme už viac rokov po sebe v rámci krajín OECD na druhom mieste.

Z hľadiska demografických prognóz patrí Slovenská republika k najohrozenejším krajinám v Európskej únii. Pokiaľ sa zásadným spôsobom nezvýši pôrodnosť a vyzerá, že to nám nehrozí, tak Slovensko do roku 2060 príde o viac ako tretinu obyvateľstva v produktívnom veku. Z dôvodu úbytku pracovnej sily a prudkého rastu počtu obyvateľov v dôchodkovom veku vznikajú otázky o ekonomickej udržateľnosti systému základných sociálnych služieb štátu: zdravotníctva, dôchodkového systému, sociálneho zabezpečenia a pod. Už teraz zlú situáciu ešte viac zhoršuje dlhodobá pretrvávajúca vysoká emigrácia časti mladej a schopnej populácie. Mimoriadne znepokojivým trendom je hlavne vysoká miera emigrácie vysokoškolských študentov, ktorí po ukončení štúdiu na zahraničných univerzitách veľakrát aj veľmi prestížnych sa domov nevracajú, ale zostávajú v krajine, v ktorej študovali alebo dokonca odchádzajú hľadať ešte lepšie podmienky. Pre ekonomicke a sociálnu stabilitu Slovenska medzinárodná migrácia je jednou z najväčších výziev.

Vývoj slovenskej spoločnosti za ostatných tridsať rokov okrem pozitívnych prvkov priniesol i niektoré negatíva spočívajúce najmä v odchode kvalifikovanej pracovnej sily, a to tak v kategórii vysokoškolsky vzdelaných osôb, ako aj v kategórii nedostatkových robotníckych profesií. Slovenská republika nebola dostatočne pripravená na tento jav, čo v konečnom dôsledku znamenalo oslabenie pracovného trhu o kvalifikovanú pracovnú silu. V súčasnosti absentujú integračné programy pre vracajúcu sa pracovnú silu na slovenský pracovný trh a tento problém sa prejavil najmä v čase prebiehajúcej finančnej a hospodárskej krízy.

Na zlepšenie situácie v tejto oblasti sa vyžaduje : bezodkladne riešiť jeden z najzávažnejších negatívnych dopadov emigrácie občanov Slovenskej republiky do zahraničia, a to osobitne emigráciu vysokokvalifikovanej pracovnej sily, pripraviť integračné programy pre osoby

vracajúce sa zo zahraničia,

skvalitniť spoluprácu a informovanosť medzi všetkými relevantnými subjektmi tak, aby mohli v praxi dôsledne plniť svoje úlohy v prospech komunit emigrantov,

iniciovat' intenzívnu diskusiu na slovenskej politickej scéne, medzi expertmi i verejnosťou o rozličných atribútoch, formách, príčinách, dôsledkoch a výzvach emigrácie zo Slovenskej republiky a o živote našich emigrantov v zahraničí.

Výsledky a diskusia

Zmena spoločenského systému po nežnej revolúcii v roku 1989 zásadne ovplyvnila vývoj medzinárodnej migrácie v Československu. Medzi najdôležitejšie faktory patrilo pád železnej opony, otvorenie hraníc a politická a ekonomicke transformácia, ktoré viedli k zapojeniu strednej Európy do prirodzených migračných procesov. Ďalšími míľnikmi bolo rozdelenie Československa a vznik Slovenskej republiky 1. januára 1993 (Divinský, 2007; Drbohlav, 2010).

Aj napriek intenzívnemu tempu ekonomickeho vývoja na Slovensku počas uplynulých dvoch desaťročí, faktory ako vyššie mzdy a lepšie pracovné miesta v iných krajinách aj naďalej motivovali obyvateľov Slovenska k migrácii do zahraničia, či už krátkodobo, dlhodobu alebo formou cirkulárnej migrácie. Slovensko sa postupne stávalo čoraz viac aj krajinou prijímajúcou cudzincov a ich počty narastali.

V roku 2002 preto Slovenská republika prijala dva dôležité zákony podrobnejšie upravujúce podmienky vstupu a pobytu cudzincov na územie SR – zákon č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzincov nahradil predchádzajúce, jednoduchšie formulované, právne predpisy, zákon č. 73/1995 Zb. o pobyte cudzincov a zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle nahradil zákon č. 283/1995 Zb. o utečencoch. Pokiaľ ide o migračnú politiku ako súbor noriem a opatrení, spoločné dedičstvo komunizmu v strednej Európe sa prejavilo na začiatku 90. rokov v minimálnej skúsenosti s

tvorbou a realizáciou politiky regulujúcej vstup a pobyt cudzincov. V dôsledku toho bol ešte v prvej polovici 90. rokov 20. storočia typický v krajinách strednej a východnej Európy pasívny prístup k jej tvorbe. K zmene postojov dochádzalo postupne, jednak pod vplyvom narastania počtu cudzincov prichádzajúcich na toto územie, jednak po vstupe týchto krajín do EÚ (Drbohlav, 2010, s. 155).

Vstup Slovenska do Európskej únie v máji 2004, spätý s transpozíciou práva Európskej únie, ovplyvňoval aj slovenskú migračnú politiku, ktorá ešte nemala podobu moderného strategického dokumentu, ale existovala ako systém právnych noriem a opatrení štátu a bola napĺňaná aplikačnou praxou a nástrojmi v podobe imigračných zákonov. Súčasná migračná politika SR sa do veľkej miery prelína a dopĺňa s migračnou politikou EÚ, takže sa dá dokonca hovoriť o jej europeizácii (Drbohlav, 2010, s. 155).

Slovensko začiatkom roka 2005 prvýkrát prijalo Koncepciu migračnej politiky ako strategický nástroj na riadenie migrácie, zameraný prevažne na oblasť azylu a iregulárnej migrácie. Hoci Slovensko v rokoch 2005 – 2007 zažívalo akútny nedostatok pracovných síl v niektorých odvetviach neboli prijaté opatrenia na podporu pracovnej migrácie.

Významným medznikom bol v tom čase vstup SR do schengenského priestoru 21. decembra 2007. Ochrana vonkajších hraníc Schengenu sa stala prioritou a Slovensko sa zameralo na boj proti „nelegálnej“ migrácii a cezhraničnej trestnej činnosti. Zvýšená ochrana hraníc bola zrejme jedným z faktorov, ktoré viedli k postupnému poklesu počtu migrantov bez oprávnenia na vstup a pobyt v SR a k zníženiu počtu žiadostí o azyl. Avšak nasledujúce roky boli poznačené hospodárskou krízou a prehlbovaním nezamestnanosti domáceho obyvateľstva, čo negatívne ovplyvnilo vnímanie cudzincov verejnosťou a tak vznikla potreba prijatia novej Migračnej politiky Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020 uznesením z 31. augusta 2011.

Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020 je základným dokumentom a východiskom pre budovanie modernej a cieľavedomej politiky vlády Slovenskej republiky v oblasti migrácie. Je jednoznačným vyjadrením pripravenosti a ochoty podieľať sa na harmonizácii migračných politik jednotlivých štátov v rámci Európskej únie a výrazom spolupatričnosti k základným princípom a spôsobu jej fungovania pri riadení procesov migrácie.

Cieľom migračnej politiky je v súlade s národnými záujmami Slovenskej republiky vytvárať podmienky v oblasti legálnej migrácie so zreteľom na priority, potreby a schopnosti prijímania migrantov vrátane ich integrácie do spoločnosti, posilniť účinnosť hraničných kontrol a boj proti nelegálnej migrácii, prispievať k vytvoreniu spoločného európskeho azylového systému, podieľať sa na budovaní globálneho partnerstva s krajinami pôvodu a tranzitu v záujme posilnenia súčinnosti medzi migráciou a rozvojom a prispievať tým k zvyšovaniu kvality života obyvateľov Slovenskej republiky.

Záver

Z uvedeného vyplýva, že zastaviť migráciu našich občanov do zahraničia sa viac ako isto nepodarí, preto Slovenská republika bude musieť urobiť všetko preto, aby aspoň zmiernila vysokú emigráciu za prácou a lepším vzdelaním. Časť riešení zabezpečia trendy na trhu práce, ako sú pokles nezamestnanosti a rast reálnych miezd. Poznatky zo štúdia medzinárodnej migrácie naznačujú, že od určitej hranice príjmov a zamestnanosti ochota ľudí migrovať do zahraničia klesá. Čo sa týka migrácie za lepším vzdelaním, jediným možným riešením je skvalitnenie štúdia na všetkých stupňoch vzdelávania na slovenských školách. Odborníci dokonca hovoria o potrebe vzniku aspoň dvoch – troch elitných univerzít na Slovensku. Dopyt po masovom vysokoškolskom vzdelávaní bude pokračovať aj naďalej, no Slovensko potrebuje aj

elitné vzdelávacie inštitúcie, aby na svojom území udržalo aspoň časť nadaných študentov.

Migrácia je objektívne súčasťou nášho každodenného života aj bez nášho pričinenia a ak s ňou budeme cieľavedome pracovať, bude spoločnosti prinášať prospech. V opačnom prípade, môže spôsobiť problémy tak v politickom, hospodárskom, ako i spoločenskom živote našej krajiny. Existencia migrácie musí byť akcentovaná všetkými politickými subjektmi a musí sa stať aj integrálnou súčasťou činnosti

jednotlivých rezortov. Z uvedeného dôvodu je potrebné migračnú politiku, ako nástroj regulujúci migráciu, rozpracovať do akčných plánov, ktoré budú prijímať všetky zainteresované subjekty v oblasti svojej pôsobnosti a priebežne ich budú podľa vývoja migračnej situácie aktualizovať v koordinovať s vládou Slovenskej republiky.

Článok je napísaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0679/17

References

- Bade, K. (2005). *Evropa v pohybu: evropské migrace dvou stáletí*, Praha: Lidové noviny, 498 s. ISBN 80-7106-559-5-6.
- Baláž, V. (2010). Migrácia študentov v Európe: súťaž o ľudský kapitál. In: *Sociológia* 42, 4, s. 356-382.
- Baláž, V., Karasová, K. Kto, odkiaľ a kam: Slováci v Európe, Európa na Slovensku. Dostupné: <http://www.ymobility.eu/wp-content/uploads/Balaz-Karasova-Kto-odkial-a-kam-Slovaci-v-Europe-Europa-na-Slovensku.pdf>
- Bargerová, Z. (2016). Migrácia ako spoločenský fenomén: historické, sociálne a právne aspekty. Dostupné na: <file:///F:/Migr%C3%A1cia/Migr%C3%A1cia%20ako%20spolo%C4%8Densk%C3%BD%20fenom%C3%A9n%20%20historick%C3%A9,%20soci%C3%A1lne%20a%20pr%C3%A1vne%20aspekty%20%20%20multikulti.sk.htm>
- Bielik, F. (1980). Priebeh vysťahovalectva Slovákov v období kapitalizmu, Kapitola 2. In: Bielik, F. (ed.): *Slováci vo svete* 2, Matica slovenská, Martin, s. 27-58.
- Brettell, C. B.; Hollifield, J. F. (ed.) (2000). *Migration Theory*. New York; Londýn: Routledge.
- Burgerová, Z., Divinský, B. (2008). *Integrácia migrantov v Slovenskej republike. Výzvy a odporúčania pre tvorcov politik*. Bratislava, IOM.
- Divinský, B. (2007). *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike*. Bratislava: Výskumné centrum SFPA, n. o. Dostupné na www.iz.sk/download-files/sk/iom/sfpa-boris-divinsky-Zahranicna-migracia-v-Slovenskej-republike.pdf
- Drbohlav, D. (2010). *Migrace a (i)migranti v Česku – Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha: Edice Studie.
- Düvell, F. (2006). *Europäische und internationale Migration. Theorie, Empirie, Geschichte*. Münster: Lit, 81 p..
- Hanzelová, E., Kostolná, Z., Kešelová, D. (2008). *Aktuálne otázky migrácie do zahraničia v optike výskumu: Migranti zo Slovenska v zahraničí: fakty a súvislosti*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bulletin Rodina a práca číslo 2, 78 s. ISSN 1336-7153.
- Horáková, M. (2012). *Mezinárodní pracovní migrace v ČR*. Bulletin č. 28, Praha: VÚPSV, 56 s. ISBN 978-80-7416-104-9.
- Filadelfiová, J., Gyárfášová, O., Hlinčíková, M., Sekulová, M. (2010). *Sondy do kultúrnej diverzity*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. Dostupné na www.ivo.sk/6169/sk/publikacie/sondy-do-kulturnej-diverzity-na-slovensku
- Eurostat (2000). *Push and pull factors of international migration. A comparative report*. Luxembourg: European Communities. Dostupné na www.nidi.nl/shared/content/output/2000/eurostat-2000-theme1-pushpull.pdf, str. 3.
- Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC): *Global IDP Figures*. Dostupné na www.internal-displacement.org/global-figures
- Korčeková, V. (2009). *Pracovní migrácia ako druh rozvojovej spolupráce: prípadová štúdia Zakarpatskej Ukrajiny a Českej republiky*. Olomouc, 56 s.
- Krajňáková, E., Vojtovič, S. (2010). *Dôvody migrácie pracovnej sily do zahraničia*. In: *Aktuální otázky české a slovenské společnosti I. : Sborník k 45. výročí založení československé sociologické společnosti: Sociologie vybraných oblastí*. - Brno :

- Tribun EU, 2010. - ISBN 978-80-7399-963-6. - s.214-227.
- Letavajová, S. (2007). Zmiešané slovensko-moslimské manželstva ako príklad etnokultúrnych aspektov migrácie cudzincov na Slovensko. In: Etnologické rozpravy, č.2, s. 25-43.
- Malatinová, Z. (2010). Geografické aspekty pracovnej migrácie na príklade obce Kladzany. Bratislava, s. 50.
- Massey, D. S. a kol. (1993). Theories of International Migration. A Review and Appraisal. In: Population and Development Review. Volume 19, číslo 3. September 1993, s. 431-466, tu s. 432.
- Ravenstein, E. G. Die Gesetze der Wanderung I. In: Széll, G. (ed.) (1972). Regionale Mobilität. Mníchov: Nymphenburger Verlagshandlung, 1972, s. 41-58.
- Schroth, J. (2003). Mýty o novodobých nomádoch. Praha: IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu. Dostupné na http://aa.ecn.cz/img_upload/5f8b71f9dca70dc91ec1cd414be5ef0/iom_respekt03_1_.pdf
- Treibel, A. (2006). Migration als Form der Emanzipation. Motive und Muster der Wanderung von Frauen. In: Butterwegge, Ch.; Hentges, G. (ed.): Zuwanderung im Zeichen der Globalisierung. Migrations-, Integrations- und Minderheitenpolitik. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, s. 103-122.
- Tupá, M., Vojtovič, S. (2018). Impact of Brexit on the migration in the UK. In: Ad alta-journal of interdisciplinary research. ISSN 1804-7890. Vol. 8, No.2, p.306-309.
- Tupá, M., Vojtovič, S. (2019). Dve tváre migrácie. 1. vyd. Trenčín: TnUAD. 114 s. ISBN 987-80-8075—888-2.
- Vašečka, M. Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike. – [1. vyd.]. Bratislava : IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu, 2009, 138 s.
- Vojtovič, S. (20013). The impact of emigration on unemployment in Slovakia. In: Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics. - ISSN 1392-2785. - Vol.24, No.3, p.207-216.
- Vojtovič, S. a kol. (2016). Ekonomické a sociálne dôsledky migrácie pracovnej sily do zahraničia. Trenčín : TnUAD, 2016. ISBN 978-80-8075-762-5
- Zipf, G. K. (1946). P1xP2/D Hypothesis: On the Intercity Movement of Persons. In: American Sociological Review, Vol. 11, Issue 6, s. 677–686.

Contact:

Doc. Emília Krajňáková, CSc.
Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne,
Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov
Študentská 3, 911 50 Trenčín, Slovensko
emilia.krajnakova@tnuni.sk